

погляд, до Закону України «Про міліцію» та до Положення про проходження служби рядовим та начальницьким складом органів внутрішніх справ необхідно внести положення про те, що **Обмеження гарантій соціального і правового захисту працівників органів внутрішніх справ не допускається жодним законодавчим та підзаконним нормативно-правовим актом.**

Список літератури: Алтуєв В. Участь жінок в роботі міліції УРСР в перші роки Радянської війни // Рад. право. – 1987. – № 11. – С. 46–49. 2. Лавриненко О. В. Правовий та соціальний захист жінок як суб'єктів службово-трудових правовідносин // Дотримання прав жінок та завдання правоохоронних органів України.: Зб. наук. статей. – Х.–К.: Ла Страда-Україна, 1999. – С. 157–168. 3. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України. – Х., 1998. 4. Бандурка О. М., Соболев В. О., Руденко І. П., Ярмиш О. Н. Соціологічне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ. – Х., 1996. 5. Лапшина В. Л. Социально-психологические проблемы профессиональной самореализации женщин – сотрудников ОВД // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – № 8. – С. 173–176. 6. Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України, затверджене Постановою Кабінет Міністрів України від 24 липня 1991р. // Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. – К., 1993. 7. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 р. // ВВР України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.

Надійшла до редакції 07.11.08

В. Я. Данилів

ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У діяльності сільськогосподарських товаровиробників одними з визначальних є відносини, що складаються з приводу використання такого основного засобу виробництва – землі, й передусім землі сільськогосподарського призначення. Без використання, земельних ділянок з основою для функціонування рослинницької гаузи, у тваринництві забезпечує кормову базу та розміщення сільськогосподарських об'єктів. Проте норми земельного та аграрного законодавства, які впорядкування відносин з використання землі при здійсненні сільськогосподарської діяльності, не є досконалими, містять численні прогалини, що обумовлюють актуальність їх дослідження. Теоретичне значення дослідження полягає у вдосконаленні теоретичних уявлень щодо правового регулювання земельних відносин у сільськогосподарських підприємствах, а практичне – в забезпеченні належного правозастосування при використанні земель в аграрному секторі економіки.

Питання правового регулювання земельних відносин у сільськогосподарських підприємствах вже розглядалися в роботах окремих науковців [Див.: 1–6]. Однак переважна більшість цих праць була опублікована ще до набрання чинності Земельним кодексом України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III [7] та окремих аграрних законів, зокрема, Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. № 973-IV [8].

Мета даної статті – аналіз приписів земельного та аграрного законодавства, які забезпечують правове регулювання земельних відносин у сільськогосподарських підприємствах.

Слід відразу з'ясувати визначення терміна «сільськогосподарське підприємство». Законодавчо сільськогосподарське підприємство визначається як юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 50% загальної суми виручки (ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства України на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III [9]). Проте поняття «сільськогосподарський товаровиробник» у ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР [10] визначене як фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий дохід, отриманий від операцій із реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (рілі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75% загальної суми валового доходу. Це дає змогу зробити висновок, що надходження від сільськогосподарської діяльності в загальному обсязі діяльності сільськогосподарського підприємства мають перевищувати 75%. Звідси сільськогосподарське підприємство можна визначити як юридичну особу, основним видом діяльності якої є вирощування сільськогосподарської продукції та її переробка, виручка від реалізації якої перевищує 75% загальної суми виручки. В Україні можуть створюватися та функціонувати сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм: фермерські господарства, господарські товариства (товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства), приватно-орендні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські кооперативи, державні й комунальні сільськогосподарські підприємства, колективні сільськогосподарські підприємства [11], в яких виникають відповідні земельні правовідносини.

З приводу понять «земельні відносини» та «земельні правовідносини» відмітимо, що за ст. 2 Земельного кодексу України земельні відносини визначаються як суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Тут слід погодитися із М. В. Шульгою, що земельні відносини – це самостійний вид суспільних відносин щодо використання земель, які є об'єктом природи, засобом виробництва у сільському та лісовому господарстві, а також територіальною базою для розміщення різних матеріальних об'єктів. За своєю природою ці відносини є економіко-

екологічними [12]. Проте земельні відносини не вичерпуються лише відносинами власності. Земельні відносини пов'язані наявністю єдиних цілей та завдань: 1) забезпечення раціональності використання земель; 2) охорона земель; 3) забезпечення земельних прав та інтересів громадян і юридичних осіб [13]. При врегулюванні відповідних суспільних відносин щодо використання землі нормами права вони набувають форми відносин правових, або ж правовідносин. У зв'язку з цим вважаємо, що М. Я. Ващишин має рацію, коли зазначає, що земельні правовідносини є юридичною формою опосередкування земельно-правовими нормами різноманітних суспільних відносин власності на землю, державного управління землею, раціонального господарського землевикористання та охорони земель [14].

Отже, розглянемо правові норми, якими впорядковуються земельні відносини в сільськогосподарських підприємствах. Загальні засади правового регулювання земельних відносин закладено приписами Земельного кодексу України, який визначає склад земель України, виділяючи серед них окремо землі сільськогосподарського призначення, наводить підстави набуття та припинення прав (права власності, права користування та права оренди) на землі, встановлює вимоги до власників земель та землекористувачів щодо використання земель, містить приписи щодо раціонального використання та охорони земель.

Надалі розглянемо норми законодавства України щодо земельних правовідносин у сільськогосподарських підприємствах. Так, щодо *фермерських господарств*, згідно зі ст. 12 Закону України «Про фермерське господарство» (яка, до речі, повторює зміст ст. 31 Земельного кодексу України), землі фермерського господарства можуть складатися з: а) земельної ділянки, що належить за правом власності фермерському господарству як юридичній особі; б) земельних ділянок, що належать громадянам – членам фермерського господарства за правом приватної власності; в) земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди. При цьому права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства, здійснює фермерське господарство. Окрім цього, зазначений закон містить приписи щодо приватизації земельних ділянок членами фермерських господарств (ст. 13), а також щодо обов'язків фермерського господарства. Зокрема, відповідно до ст. 15 Закону України «Про фермерське господарство», фермерські господарства, у власності яких є земельні ділянки, зобов'язані: а) забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням; б) додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; в) сплачувати податки та збори; г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землеко-

ристувачів; г) не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі; д) надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів; е) дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції; є) дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів; ж) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем. Також фермерське господарство має право споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди на належних йому та його членам за правом власності земельних ділянках (ст. 16).

Інші приписи містяться в законодавстві щодо врегулювання земельних відносин у *сільськогосподарських кооперативах*. Зокрема, згідно зі ст. 22 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» земля сільськогосподарського кооперативу складається із земельних ділянок, наданих кооперативу в користування або придбаних ним у власність. Зокрема, у власність сільськогосподарського кооперативу землі надходять у разі передачі його членами як пайових внесків земельних ділянок. Проте у разі припинення членства такий земельний пайовий внесок має бути повернений колишньому членові кооперативу шляхом виділення земельної ділянки в натурі (на місцевості).

Право сільськогосподарського кооперативу на землю зберігається і в разі входження його до складу кооперативного об'єднання. За претензіями кредиторів повернення стягнення на земельні ділянки, надані кооперативу в користування, не допускається. Інших приписів щодо земельних правовідносин у сільськогосподарських кооперативах розглядуваний закон фактично не містить.

Щодо *колективних сільськогосподарських підприємств*, то стаття 10 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 р. № 2114-ХІІ [15] регламентує, що земля може належати такому підприємству на праві власності, а також може бути надана у користування, в тому числі на умовах оренди. Право підприємства на земельну ділянку зберігається при входженні його до складу агропромислових об'єднань, комбінатів, агрофірм та інших формувань. При банкрутстві колективного сільськогосподарського підприємства землі загального користування (внутрігосподарські шляхи, полезахисні лісосмуги та інші ґрунтозахисні насадження, гідротехнічні споруди тощо) передаються у відання відповідних місцевих рад. Повернення стягнення на земельну ділянку за претензіями кредиторів може бути здійснене за рішенням суду лише у разі відсутності у боржника іншого майна, на яке може бути звернуто стягнення. Окрім зазначеного, ст. 11 розглядуваного закону містить приписи щодо прав колек-

тивного сільськогосподарського підприємства як власника земельних ділянок і землекористувача, а ст. 12 закону – відповідні обов'язки в галузі використання земельних ділянок.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. Чинні приписи земельного та аграрного законодавства щодо регулювання земельних відносин у сільськогосподарських підприємствах не є досконалими. Фактично законодавство вміщує норми, які визначають лише загальні риси регулювання названих земельних відносин, визначають права та обов'язки власників земель та землекористувачів. Суттєвим недоліком є відсутність будь-яких правових приписів щодо порядку використання земель і передусім земель сільськогосподарського призначення, при здійсненні аграрного господарювання, при виробництві сільськогосподарської продукції з використанням таких земель.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямку порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також вивчення змісту земельних правовідносин у сільськогосподарських підприємствах.

Список літератури: 1. Аксененко Г. А. Земельные правоотношения в СССР. – М.: Госюриздат, 1958. – 424 с. 2. Титова Н. Новый земельный кодекс Украины: позитивні та негативні аспекти // Право України. – 2002. – № 4. – С. 70–76 3. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Х.: Консум, 1998. – 224 с. 4. Шульга М. В. Правові питання використання земель сільськогосподарськими кооперативами // Конституція України – основа модернізації держави та суспільства: Матеріали наук. конф. (Харків, 21–22 черв. 2001 р.). / Упоряд.: Ю. М. Грошевий, М. І. Панов. – Х.: Право, 2001. – С. 432–435. 5. Шульга М., Уркевич В. Земля і виробничі сільськогосподарські кооперативи: проблеми правового регулювання // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 2 (33) – 3 (34). – С. 593–600. 6. Ващишин М. Я. Земельні правовідносини у селянських (фермерських) господарствах: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Львів. держ. ун-т. – Львів, 2000. – 20 с. 7. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27. 8. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363. 9. Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52. 10. Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261. 11. Уркевич В. Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія. – Х.: Харків юрид., 2007. – С. 121, 122. 12. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Х.: Консум, 1998. – С. 4. 13. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / За ред. В. М. Кравчука. – К.: Істина, 2007. – С. 8. 14. Ващишин М. Я. Поняття земельних відносин, проблеми їх законодавчої регламентації // Науковий вісник Університету «Львівський Ставропігон»: серія юридична. – Львів: Вид-во Університету «Львівський Ставропігон», 2008. – Вип. 1. – С. 49. 15. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.

Надійшла до редакції 13.11.08

В. І. Мельник

ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЧЛЕНСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Серед суб'єктів аграрного господарювання значне місце посідають сільськогосподарські підприємства, які функціонують на засадах членства. До таких підприємств, які ще називають під-